

Domsagohistorik

Kristianstads tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Kristianstads tingsrätt

Staden Vä förstördes av svenska trupper 1612. Den danske kungen Christian IV beslutade då att uppföra en ny stad i närheten av Vä. Den nya staden skulle först och främst vara en försvarsanläggning. Kristianstad stod färdig 1614 och fick stadsprivilegier 1622, samtidigt som privilegierna för Vä och Åhus drogs in. Staden hade som sig bör både kämnersrätt och rådhusrätt. De ekonomiska förhållandena var inte de allra bästa under de första årtiondena efter det att Skåne blivit svenskt. Det var dessutom oroliga krigsår. Därför dröjde det ett antal år innan man hade råd att uppföra ett rådhus, och i väntan på ett riktigt rådhus höll rådhusrätten förhandlingar i borgmästarens bostad.¹

I Skåne försvenskades rättsväsendet på 1680-talet, och svensk lag infördes i 1682/83.² År 1682 var Östra Göinge och Västra Göinge häraders tingslag förenade i en domsaga, som bestod fram till början av 1860-talet. Östra Göinge hade sin tingsplats i Broby och Västra Göinge sin i Röinge (Västra Göinge härad, se Hässleholms tingsrätt). Vid samma tid (1680-talet) utgjorde Albo, Gärds och Villands härader en domsaga. Tingsplasterna låg i Brösarp (Albo härad), Nöbbelöv (Gärds härad) och Fjälkinge (Villands härad).

Man vet inte riktigt när det första tingshuset i Broby uppfördes. Broby fanns omnämnt såsom tingsplats i ett brev från den danska regeringen och kung Christian IV 1637.³ Möjligtvis hölls tingsförhandlingarna på 1600-talet i gästgiveriet.⁴ Det råder skilda och motstridiga uppgifter om när tingshuset i Broby egentligen uppfördes. Troligtvis var det i början av 1690-talet.⁵ År 1748 uppfördes ett nytt tingshus bredvid det gamla. På mitten av 1700-talet kom bestämmelser om att offentliga byggnader borde vara uppförda i sten. Göta hovrätt uppmanade i en skrivelse 1760 Östra och Västra Göinge härader att gå samman och uppföra ett gemensamt tingshus i sten på någon lämplig plats, allt för att spara sten virke och pengar. Både Östra och Västra Göinge tackade emellertid nej till förslaget. Frågan om ett gemensamt tingshus togs upp på nytt 1767. Det konstaterades att huset i Röinge var i usel skick, och att Sandby torde vara den bästa platsen för ett gemensamt tingshus, om nu ett sådant skulle uppföras. Men det var ekonomiskt kärva tider, sten var dyrt byggnadsmaterial, de flesta sockenombuden ansåg att häraderna skulle bygga hus var för sig och Sandbyborna ville inte ha något tingshus inne i samhället med tanke på brandrisken. Byggplanerna lades därför på is, och häradshövdingen Salomon von Otter meddelade att han tänkte begära syn på de två gamla tingshusen innan beslut fattades i frågan.⁶ Synen av tingshuset i Röinge genomfördes vid hösttinget 1767. Som väntat fann man att huset var i uselt skick, och det dömdes ut. Invånarna i Västra Göinge var nu inte främmande för tanken på ett gemensamt tingshus i Sandby, men flera av socknarna i Östra Göinge vägrade gå med på att flytta tingsstället i Broby. De båda häraderna befriades slutligen från de gemensamma byggplanerna i slutet av 1770. Häraderna fick dessutom fria händer att uppföra husen valfritt sätt, alltså i trä eller sten.⁷ Både tingshuset

¹ Andersson och Lindbom, Thorsten och Gunnar, *Boken om Kristianstad*, Lund 1982 s. 206f och 231; Enghoff, Karl *Kristianstad 1614-1914*, Lund 1914, s. 293; *Sveriges städer nu och fordom*. 3 1918, s. 8f och 20.

² Johannesson, Gösta: *Skånes historia*, 3:e upplagan, Malmö 1977, s. 201

³ Nilén, Holger *Skånes gästgivaregårdar*, Stockholm 1981, s. 26; Nilsson, Sven-Eric, "En karta från år 1678 med Broby skans och tingshus", Särtryck ur *Göinge Hembygdsförenings årsbok* 1994, s. 35.

⁴ Karlsson, Gunvald *I Göingarnas hjärtan. En fotobok om vår vackra Göingebygd*, 1994, s. 11.

⁵ Nilsson s. 40ff.

⁶ Edvardsson, Vigo, *Göinge Hembygdsförenings årsbok* 1969, Kristianstad 1969, s. 66ff.

⁷ Edvardsson, s. 72ff.

och gästgiveriet i Broby skadades i en brand 1815. Domböckerna och andra viktiga dokument räddades dock undan elden.⁸

I början av september 1855 rasade en ännu en storbrand i Broby, och flera byggnader förstördes helt, bland annat tingshuset, fattighuset och gästgiverigården. Domböckerna räddades emellertid ännu en gång. Tingshuset skulle återuppbyggas, men det var ingen självklarhet att det skulle ligga i Broby. Flera andra orter nämndes som lämpliga tingsplaster, bland andra Torsebro och Våretorp. Till slut ingrep länsstyrelsen och beslutade att tingsplatsen även fortsättningsvis skulle finnas i Broby. Man uppförde ett nytt tingshus som var färdigt 1858 och togs i bruk året därpå. Tingshuset låg emellertid inte exakt på samma plats som det tidigare huset.⁹

Gärds härad hade till en början sin tingsplats i Lyngsjö. På mitten av 1700-talet flyttades emellertid tingsstället till Nöbbelöv. Byn fick genom detta en ny benämning, Tings Nöbbelöv, och ett nytt tingshus uppfördes på platsen 1757. Även gästgiveriet flyttades från Lyngsjö till Nöbbelöv, och det var beläget i anslutning till tingshuset.¹⁰

Albo härad hade tidigare hållit tingsförhandlingar i Ravlunda och mellan åren 1699-1701 i Maglehem. Från och med vintertinget 1702 höll man emellertid ting i det nybyggda tingshuset i Brösarp.¹¹ I början av 1800-talet var dock tingshuset i så dåligt skick att det inte gick att reparera. Tingshusbyggnadsskyldige sammanträdde för att undersöka olika alternativ. En möjlighet var att kontakta Gärds härad och se om man gemensamt kunde använda Gärds tingshus i Nöbbelöv. Nämndemännen ogillade starkt förslaget; det skulle bli för besvärligt att ta sig dit och så vidare, och de hotade med att avgå mangrant om förslaget gick igenom. Häradsinvånarna invände då att nämndemännen minsann inte var svåra att ersätta, och de skulle inte hindra ett förslag som var till allmänhetens bästa och sparade pengar. Ingenting hände dock i frågan och ting hölls som vanligt i Brösarp 1813. Vid den tiden hade man tagit fram ritningar för ett nytt tingshus. Dessa lades fram vid tinget och godkändes enhälligt. Gästgiveriägaren skänkte en del av sin tomt till tingshusbyggnadsskyldige, då det visade sig att det nya tingshuset skulle bli något större än det gamla.¹² Under byggnadstiden hölls ting på gästgiveriet.¹³ Tingshuset stod klart 1815 och låg, som sagt, i direkt anslutning till gästgiveriet och på samma plats som det gamla tingshuset vid byns genomfartsgata. År 1875 flyttade även sparbanken in i huset.¹⁴ NLB tog upp huset i Brösarp i sin inventering av svenska tingshus. De menade att huset var i mycket dåligt skick. Lokalerna var både otillräckliga och olämpliga. Även huset i Gärds härad omnämns. Även detta hus var i dåligt skick och lokalerna var mindre lämpliga för tingsförhandlingar.¹⁵

Villands härad bildade, som sagts ovan, i slutet av 1600-talet domsaga tillsammans med Albo och Gärds härad. Villands tingsplats var belägen i Fjälkinge, som ända sedan 1000-talet

8 Leander, Erik "När tingshandlingarna i Broby räddades 1815" I: *Göinge Hembygdsförenings årsbok* 1970, s. 77ff.

9 Edvardsson, 1967, s. 81f.

10 *Boken om Tings Nöbbelöv* / [utgiven] av Tings Nöbbelövs studiecirkel Kristianstad, Monitor, 1990, s. 42 och 45f.

11 *Gärds härads hembygdsförening. Jubileumsskrift 1935-1985*, Tollarp 1985, s. 117.

12 Carlberg, Gunnar – Nilsson, Lucia "Brösarp som tingsplats och Albotinget fram till våra dagar", i *En bok om Brösarp*", Tomelilla 1986, s. 236ff

13 Carlberg-Nilsson s. 239.

14 Carlberg-Nilsson s. 240.

15 *Nya Lagberedningens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning*. Fjerde delen. Bihang. Stockholm 1884. Tabell n:o 1 om Albo härad.

varit häradets centralort. På den danska tiden fanns ett tingshus i byns utkant. Huset användes av armén 1675-1679 under det skånska kriget, och monterades ned.¹⁶ Ett nytt tingshus uppfördes i början av 1680-talet, samtidigt som svensk lag infördes, inne i Fjälkinge invid kyrkan. Efter hundra år uppfördes ännu ett nytt tingshus för Villands härad. Det stod klart 1770 efter det att gästgiveriet upplåtit tomtmark till tingshusbygget. Huset var centralt beläget nära kyrkan och gästgiveriet. År 1853, efter dåvarande häradshövdingens frånfälle, beslutades att Villands härad skulle brytas ut från Gärd och Albos domsaga och istället förenas med Östra Göinge härad.¹⁷ Det kom dock att dröja ända fram till 1861 innan beslutet verkställdes, och under tiden var häradshövdingeämbetet i Villands härad vakant (se nedan).¹⁸

Kristianstad blev residensstad då Kristianstads län bildades 1719. Inne i staden påbörjades rådhusbygget på 1727. Kriget med Danmark var över och det rådde lugnare tider. Bygget drog emellertid ut på tiden och under vissa perioder stod arbetet helt stilla. Det första rådhuset invigdes först 1734 och var placerat på den tomt vid Stora Torg som Christian IV reserverat i stadsplanen för just detta ändamål. Rådhuset var dock inte helt färdigbyggt vid invigningen och det dröjde fram till 1740-talet innan kämnersrätten kunde flytta in. Redan på mitten av 1800-talet framfördes önskemål om ett nytt rådhus, men det dröjde mer än trettio år innan ett sådant uppfördes. Det gamla rådhuset från 1700-talet revs 1890. Det nya rådhuset, som låg på samma plats som det gamla huset, invigdes i januari 1891. Staden hyste även Hovrätten över Skåne och Blekinge under perioden 1820-1917.¹⁹

År 1861 bröts Västra Göinge ut från Östra Göinge och samma år tillkom istället Villands härad, som tidigare varit förenad med Gärd och Albo (Västra Göinge, se Hässleholms tingsrätt). Gärd och Albo skulle fortsättningsvis utgöra två skilda tingslag. Beslutet om att skilja på Östra och Västra Göinge hade fattats redan 1853, men man ville vänta med att verkställa beslutet till den sittande häradshövdingen i Östra och Västra Göinge domsaga, August Landegren, avgått. Detta medförde att häradshövdingeämbetet i Villands härad var vakant under mellantiden (1853-1861).²⁰

Kungl. Maj:t fastslog 1889 att Gärd och Albo häraderna skulle slås ihop till ett tingslag, och uppmanades att uppföra ett gemensamt tingsställe i Degerberga.²¹ Domsagan fick benämningen Gärd och Albo domsaga.²² När huset var färdigbyggt i slutet av 1891 kom det slutliga beslutet om sammanslagning. Den nya domsagoregleringen trädde i kraft från och med ingången av 1892.²³ Huset låg invid kyrkan, mellan själva byn och järnvägsstationen.²⁴ Från och med ingången av 1918 delades Östra Göinge och Villands domsaga, och de båda häraderna bildade egna tingslag. Villands härad hade dock kvar sitt tingsställe i Fjälkinge, och Östra Göinge sin tingsplats i Broby. Kansliet var emellertid placerat i Kristianstad.²⁵

16 "Byn genom tiden. Boken om Fjälkinge II", Tollarp 1992, s. 49; Ljung, J.: "Fjelkinge i forna dagar. Historiska och genealogiska anteckningar", Helsingborg 1904, s. 53ff.

17 K.Br. den 7/7 1853.

18 Almqvist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige: med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955, s. 406f.

19 Andersson, 1982, s. 206f och 231; Enghoff s. 543f; "Sveriges städer nu och fordom. 3. Blekinge, Kristianstad, Malmöhus och Hallands län.", Stockholm 1918, s. 8f och 20.

20 Braunstein s. 34f.

21 K.Br. den 12/7 1889.

22 K.Br. 12/7 1889 och 18/9 1891 (Bihang till SFS 1891 nr 51).

23 K.Br. den 18/9 1891 (Bihang till SFS 1891 nr. 51).

24 Swenson, Bo och Karin *Minnen från Degerberga. Första delen* Kristianstad 1998, s. 120.

25 K.Br. 25/6 1917 (SFS 1917:657).

I början av 1950-talet genomfördes flera stora kommunsammanslagningar, vilka i sin tur kom att påverka domsagoindelningen.²⁶ Tingshusen i Degerberga och Fjälkinge hade under årens lopp blivit tämligen slitna, och man var på båda orterna i stort behov av nya lokaler. Tinghusbyggnadsskyldige i Villands samt Gärds och Albo härader gick samman 1951 för att undersöka möjligheterna att uppföra ett gemensamt hus. År 1952 uppfördes sålunda ett gemensamt hus inne i Kristianstad vid Kanalgatan, och det togs i bruk från och med ingången av 1953.²⁷ Då häradshövdingen Carl August Danielsson i Östra Göinge domsagas häradsrätt pensionerades 1966 beslöts att även tingsstället i Broby skulle dras in och flyttas till Kristianstad från och med 1968. År 1967 bildades Kristianstads domsagas häradsrätt. Den omfattade Östra Göinge,²⁸ Villands samt Gärds och Albo²⁹ domsagor samt Kristianstad stad. Rådhusrätten upphörde alltså vid 1966 års utgång. Tingsställe och kansli var beläget i Kristianstad, och den nya häradsrätten inhystes i tingshuset vid Kanalgatan.³⁰

På 1960- och 1970-talet genomfördes ännu fler kommunsammanslagningar. År 1971 kom dessutom förändringar vad gällde rådhusrätter och häradsrätter, som nu slogs samman till tingsrätter. Detta år ändrade Kristianstads domsagas häradsrätt namn till Kristianstads tingsrätt. Tingsställe och kansli var fortfarande placerat i Kristianstad.³¹ Tingshuset från 1952 hyser än idag tingsrätten. Huset är dessutom numera sammanbyggt med länsrätten i före detta Kristianstads län.

Kristianstads tingsrätt

Tingsrättens jurisdiktionsområde

Östra Göinge kommun
Kristianstads kommun
Bromölla kommun

Ordinarie domare

Lagmän i Kristianstads tingsrätt

Hans G Andersson	–1972
Per Hylander	1972–1981
Åke Weidstam	1981–1991
Gerdt Wikstrand	1991–

26 Från och med ingången av 1952 omfattade Gärds och Albo domsaga följande område: Brösarps, Kiviks, Degerberga, Everöds, Tollarps, Träne och Vä landskommuner. Villands domsagas jurisdiktionsområde var Fjälkinge, Nosaby, Ivetofta, Näsums, Oppmanna och Vånga landskommuner samt Åhus och Bromölla köpingar. Östra Göinge domsaga slutligen omfattade Aralövs, Knislinge, Hjäsås, Broby, Glimåkra, Örkeneds, Loshults och Osby landskommuner samt Osby köping (SFS 1950:450). Staden Kristianstad hade fortfarande rådhusrätt.

27 Carlberg-Nilsson s. 240f.; Swenson s. 149.

28 Med undantag av Osby köping samt Loshults och Örkeneds landskommuner (SFS 1966:407) Se vidare Hässleholms tingsrätt.

29 Kiviks och Brösarps landskommuner (motsvarande Albo häradsrätt) överfördes till Ingelstads och Järrestads tingslag och domsaga (SFS 1966:407). Se vidare Simrishamns tingsrätt. Jfr Swenson s. 241.

30 SFS 1966:407.

31 Kristianstads tingsrätt domkrets omfattade 1971 Kristianstads, bromölla, Broby, Degerberga, Glimåkra, Hjäsås, Knislinge, Näsums, Oppmanna, Vånga och Tollarps kommuner (Koncept den 17/6 1970 från Justitiedepartementet till Hovrätten över Skåne och Blekinge, Dnr 3062/69, s. 3). Efter ytterligare kommunsammanslagningar består nu Kristianstads tingsrätts domkrets av Bromölla, Kristianstads och Östra Göinge kommuner (SFS 1973:740).

Rådmän i Kristianstads tingsrätt

Ragnar Grönwall	-1973
Hans B Andersson	-1975
Gerhard Möller	-1982
Hans Hedvall	1972-1984
Stig Iversen	1973-1987
Runo Håkansson	1975-1976
Carl Odencrantz	1975-1995
Jarl-Inge Svensson	1977-1987
Lars Lundgren	1982-
Anders Nilsson	1984-1995
Sven Cavallin	1985-1987
Håkan Klagsmark	1987-
Gunilla Persson	1987-1989
Hans Günther	1989-
Bo Olsson	1995-
Rose Marie Hansson	1995-

Östra Göinge härad

Tingsplatser:	1600-tal ³² –1967 1967–1970	Broby Kristianstad
----------------------	---	-----------------------

Häradshövdingar:

Johan Ancker ³³	fullm. 7.11.1682	1682–1704
Gustaf Gammal Ehrencrona	fullm. 26.11.1704	1704–1741
Germund Abraham Falkengrén	fullm. 25.8.1741	1741–1747
Carl Carsell	fullm. 20.8.1747	1747–1761
Salomon von Otter	fullm. 17.3.1761	1761–1773
Bengt Johan Edberger	fullm. 15.9.1773	1773–1781
Carl Testrup	fullm. 27.8.1781	1781–1793
Lars Henrik Battram	fullm. 30.7.1793	1793–1829
August Landegren	fullm. 29.4.1830	1830–1860
Magnus Theodor Strömberg	fullm. 15.1.1861	1861–1886
Carl Fredrik Wahlbom	fullm. 22.4.1887	1887–1916
Viktor Hydén	fullm. 16.11.1917	1918–1942
Carl August Davidsson	fullm. 5.9.1942	1942–1966

Villands härad

Domsagotillhörighet:	1682–1861 Med Albo och Gärds härad? 1861-
-----------------------------	--

32 Broby blev tingsplats 1637. Intill 1637 hade det varit endast ett tingsställe i häradet. Troligen byggdes inget tingshus i Broby när rättsskipningen började där. Ett tingshus i Västraby användes fram till någon gång mellan 1679 och 1694 (Vigo Edvardsson, 1967, s76 ff)

33 adlad Anckerstråle

Tingsplatser:	1680–1952	Fjälkinge
	1952–1970	Kristianstad

Häradshövdingar

Jakob Ulf	fullm. 7.11.1682	1682–1693
Peter Twist ³⁴	fullm. 22.8.1693	1693–1710
Gabriel Löfgren	fullm. 3.10.1710	1710–1744
Ernst Fredrik von Döbeln	fullm. 19.12.1744	1744–1745
Carl Gustaf Danckwardt	fullm. 21.5.1745	1745–1758
Casper Ludvig von Böhnen	fullm. 25.4.1758	1758–1762
Jöns Witte	fullm. 29.6.1762	1762–1791
Abraham Malmborg	fullm. 1.2.1791	1791–1813
Elias Christoffer Ljunggren	fullm. 14.1.1813	1813–1853
Vakant	1853–1860	
Magnus Theodor Strömberg	fullm. 15.1.1861	1861–1886
Carl Fredrik Wahlbom	fullm. 22.4.1887	1887–1916
Berndt Erik Viktor Lilienberg	fullm. 16.11.1917	1918–1942
Åke Gustaf Viggo Braunstein	fullm. 29.5.1942	1942–1966

Gärds härad

Domsagotillhörighet:	1682–1861	Med Albo och Villands härad
	1861–1966	Med Albo härad ³⁵

Tingsplatser:	1757–1892	Nöbbelev
	1892–1952	Degeberga
	1952–1970	Kristianstad

Häradshövdingar

Jakob Ulf	fullm. 7.11.1682	1682–1693
Peter Twist ³⁶	fullm. 22.8.1693	1693–1710
Gabriel Löfgren	fullm. 3.10.1710	1710–1744
Ernst Fredrik von Döbeln	fullm. 19.12.1744	1744–1745
Carl Gustaf Danckwardt	fullm. 21.5.1745	1745–1758
Casper Ludvig von Böhnen	fullm. 25.4.1758	1758–1762
Jöns Witte	fullm. 29.6.1762	1762–1791
Abraham Malmborg	fullm. 1.2.1791	1791–1813
Elias Christoffer Ljunggren	fullm. 14.1.1813	1813–1853
Per Gustaf Lilliecrona	fullm. 7.7.1853	1853–1889
Axel Wilhelm Anderson Hagander	fullm. 18.4.1890	1890–1918
Ivar Arthur Koch	fullm. 18.9.1918	1918–1919
Holdo Mauritz Edling	fullm. 12.12.1919	1919–1943
Arne Nils Gustaf Schedin	fullm. 26.11.1943	1944–1966

Litteratur

34 Adlad Rosentwist

35 Jfr kungligt brev 7 juli 1853. Till följd av kungliga breven den 12 juli 1889 och den 18 september 1891 sammanslogs Gärd och Albo från och med 1892 till ett tingslag.

36 Adlad Rosentwist

- Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige: med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955
- Andersson och Lindbom, Thorsten och Gunnar, *Boken om Kristianstad*, Lund 1982
- Braunstein, Åke, "För hundra år sedan". I *Handlingar angående Villands härad*, VI:II Kristianstad 1950, s 3-24
- Braunstein, Åke "En tingsnotarie på 1840-talet", -I: *Handlingar angående Villands härad*, IX, Kristianstad 1952, 3-17
- Carlberg, Gunnar – Nilsson, Lucia: "Brösarp som tingsplats och Albotinget fram till våra dagar", i *En bok om Brösarp*", Tomelilla 1986
- Edvardsson, Vigo, Broby - tingsplats åren 1637-1967. -I: *Göinge hembygdsförenings årsbok*, Kristianstad 1967
- Edvardsson, Vigo, *Göinge Hembygdsförenings årsbok* 1969, Kristianstad 1969
- Enghoff, Karl *Kristianstad 1614-1914*, Lund 1914,
- Johnsson, Pehr, Vilands domsaga och dess häradshövdingar. -I: *Handlingar angående Villands härad*, V, Kristianstad 1945, s 29-35
- Johannesson, Gösta: *Skånes historia*, 3:e upplagan, Malmö 1977
- Karlsson, Gunvald: *I Göingarnas hjärtan. En fotobok om vår vackra Göingebygd*, 1994
- Leander, Erik: "När tingshandlingarna i Broby räddades 1815" I: *Göinge Hembygdsförenings årsbok* 1970
- Ljungh, J., *Fjelkinge i forna dagar; historiska och genealogiska anteckningar. Bidrag till en sockenbeskrivning* Helsingborg 1904, s 53-61
- Pennlöw, Paul, *Boken om Fjälkinge I och II*, Tollarp 1986, respektive 1992.
- Nilsson, Sven-Eric, "En karta från år 1678 med Broby skans och tingshus", Särtryck ur *Göinge Hembygdsförenings årsbok* 1994
- Nilén, Holger *Skånes gästgivaregårdar*, Stockholm 1981
- Norling Erik i *Broby. Något om Broby och dess utveckling från forntid till nutid* Broby 1982
- Sveriges städer nu och fordom. 3. Blekinge, Kristianstad, Malmöhus och Hallands län.*", Stockholm 1918
- Swensons, Bo och Karin *Minnen från Degeberga* del 1, Degeberga 1998
- Boken om Tings Nöbbelöv* / [utgiven] av Tings Nöbbelövs studiecirkel Kristianstad, Monitor, 1990